

*Daniela IAMANDI**

SPAȚII CARCERALE DESTINATE MINORILOR ÎN PERIOADA COMUNISTĂ (LEGISLAȚIE ȘI PRACTICI)

Prison Spaces Intended for Minors During the Communist Period (Legislation and Practices)

Abstract: Between 1948 and 1968, an article in the Penal Code allowed the trial and sentencing of minors for political reasons in the regime intended for adults. Convicted teenagers were also used for work, in factories attached to some of the penitentiaries, as well as in forced labour camps and colonies until exhaustion.

Between 1948 and 1952, Târgșor prison functioned as a "children's prison". Since 1952, the Romanian communist system has created a network of triage centres and re-education colonies for minors over 11 years old, who committed crimes, including those "who did not properly respect the regime of popular democracy". These spaces provided, in addition to work, the schooling of convicted students. In reality, schooling was non-existent, as were other rights, such as food, visits, packages.

Keywords: communism, penitentiary, children, Romania, political prisoner

*

“În numele copiilor”

Emoționantul titlu aparține discursului lui Vaclav Havel din 30 septembrie 1990, de la reuniunea la vârf mondială cu privire la copii, organizată de O.N.U. A fost ratificat un nou acord¹ privind drepturile minorilor, care le extinde pe cele enunțate în tratatele similare din 1924², 1959³ și 1985⁴. Dar Havel recunoaște că niciun

* Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității – București; daniela_iamandi@yahoo.co.uk.

¹ „Convenția cu privire la drepturile copiilor,” https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/media/Documente/Conventia_ONU_drepturile_copilului.pdf.

² „Declarația de la Geneva din 1924 privind drepturile copilului,” <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>.

document internațional “nu este în măsură să-i protejeze pe copii împotriva unei pseudo-protecții”⁵ și că orice lege poate căpăta o adevărată semnificație doar “atunci când e însoțită de o criză de conștiință morală”. Havel punctează: “criza de conștiință a părinților”.

Fostul disident ceh formulează un paragraf ideat spre a desăvârși acordul semnat, care face lumină asupra modului indubitabil în care adulții, identificați ca *părinți*, pot servi interesului viitoarelor generații, *copiii*. “Este interzis părinților și adulților în general să mintă, să servească sub dictaturi, să *pună umărul* la alte rele, să-și îndoiaie șira spinării, să aibă frică de dictaturi, să-și înșele prietenii și propriile idealuri în numele unor pretinse interese ale copiilor. La care să mai adaug că le este interzis tuturor asasinilor și tuturor dictatorilor să-și pună palma pe frunțile copiilor.”⁶

Havel face referire la monstroasele „perversități” ale unor lideri, satrapi ai acestei lumi, de a-și exhiba simpatia față de copilărie și junețe, recte față de acelea aservite ideologic și supuse. “L-am văzut pe Hitler făcând semne prietenești micilor fete fanatice din Hitlerjugend, Tineretul hitlerist. L-am văzut pe Stalin, acest asasin, instigator al unor crime în masă, îmbrățișând un copil care purta eșarfa roșie a organizației Tineretului comunist, iar părinții acestui copil au fost trimiși, ca atâția alții, în gulaguri. L-am văzut pe Gottwald, un Stalin al Cehoslovaciei, pe când surâdea și schimba amabilități cu tineri mineri, constructori ai socialismului, ajunși în diferite stadii de invaliditate. L-am văzut pe președintele irakian Hussein bătându-i ușor cu palma pe creștet pe ostaticii săi, despre care acum afirmă că este gata să-i execute.”⁷

De fapt, nu doar părinții *copiilor cu eșarfe roșii* au fost trimiși în gulaguri de către Stalin, ci chiar copiii înșiși, catarge inocente de stindarde însângerate: „*Umanul* regim comunist, cel care clama neîncetat că va aduce raiul pe pământ, fericindu-ne pe toți într-un *viitor de aur*, viitor care, tocmai prin truda de sclavi a adulților, s-ar fi

³ „Declarația drepturilor copilului din 20 noiembrie 1959,” <https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/32/327ef3da-c4d0-4fff-9f76-8cbcd20fa8c1.pdf>.

⁴ „Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing),” 29 noiembrie 1985, [https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/AnsamblulregulilorminimealeNatiunilorUnitecuprivirelaadministrareajustitieipentruminori\(Regulile%20de%20la%20Beijing\).pdf](https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/AnsamblulregulilorminimealeNatiunilorUnitecuprivirelaadministrareajustitieipentruminori(Regulile%20de%20la%20Beijing).pdf).

⁵ Vaclav Havel, „În numele copiilor,” *Memoria* nr. 3 (1991), <https://www.revistamemoria.ro/in-numele-copiilor/>.

⁶ Vaclav Havel, „În numele copiilor.”

⁷ Vaclav Havel, „În numele copiilor.”

cuvenit, bineînțeles, copiilor, n-a ezitat să-i ucidă nici pe copii. Adică exact pe cei îndreptățiți să se bucure de acest iluzoriu *viitor de aur*.”⁸

Încă din 1935, indulgența sovietică de vitrină față de minori defula în legi de o duritate nemaîntâlnită față de aceștia, suspendând chiar tratamentul preferențial-protectiv ce li se aplicase anterior, la care convenise deja umanitatea. Iată un fragment cuprins în *Codul legilor sovietice* :

„Măsuri pentru combaterea criminalității la minori. Decretul din 7 aprilie 1935 al Ț.I.K. (Comitetul Executiv Central) și S.N.K. (Consiliul Comisarilor Poporului).

În scopul lichidării rapide a criminalității la minori, Ț.I.K. și S.N.K. decretează: Copiii care au depășit vârsta de 12 ani, prinși în flagrant delict de furt, de violență, de rănire corporală, de mutilare, de omucidere sau de tentativă de omucidere, vor fi deferiți Justiției Criminale, fiind pasibili *de toate pedepsele* (subl. n.) prevăzute de Codul criminal.

Indivizii dovediți că au incitat sau îndemnat minorii să participe la activități criminale sau care i-au constrâns să se dedea la speculă, la prostituție, la cerșetorie etc ... , sunt pasibili de o pedeapsă de cel puțin 5 ani închisoare.”⁹

Centre de reeducare pentru minori sau penitenciare pentru adulți?

În legătură cu tratamentele judiciare și punitive aplicate în România de către comuniști tinerilor și copiilor sunt câteva aspecte relevante, ce nasc întrebări.

Secolul XX a adus cu sine un fenomen nou, procesele politice intentate maselor, un fel de nouă Inchiziție. Cum, în număr covârșitor, tinerii posedau fermentul reactiv, ei au alcătuit majoritatea simplă a acuzaților din motive politice.

Foarte mulți elevii de liceu, chiar de școală primară de peste tot din țară, cu conștiința patriotică activă, au reacționat față de pretențiile coloniștilor sovietici de a le inculca complicitățile furtive ale parvenitismului prefabricat comunist. Copiii și adolescenții au fost și ei, alături de mentorii lor, părinți și profesori, arestați, interogați violent și pedepsiți cu detenție în închisori sau centre speciale de reeducare, adesea prin muncă.

Regimul popular socialist nou înființat s-a considerat îndreptățit să facă acest lucru în situații precum cele ale minorilor care au înființat asociații anticomuniste, ale minorilor care au încercat să fugă peste granițe sau au intenționat doar, pentru minorii care erau fii ai unor oameni bine ancorați în societatea de până atunci. Unii

⁸ „Copii în temnițele comuniste,” *Memoria* nr. 5 (1992): 40, <https://www.revistamemoria.ro/nr-5-1992/>.

⁹ *Apud* „Copii în temnițele comuniste,” 40.

copii sau adolescenți erau fii de preoți sau de soldați sau aparțineau vechilor familii aristocratice românești. Elevii de liceu erau uneori acuzați de spionaj prin apartenența la YMCA sau la organizații religioase internaționale. Uneori copiii au fost victime în timpul revoltelor provocate de colectivizare. Evenimente precum alegerile din România din 1946, Festivalul Internațional al Tineretului din 1953 de la București sau revoltele studențești din 1956 de la Budapesta au dus la noi arestări de minori.

Privind retrospectiv, în multe situații nu exista un motiv serios pentru judecarea și pedepsirea atât de aspră a minorilor, unii chiar de școală primară, pentru fapte adesea copilărești, cum ar fi o vorbă sau un desen ori cântec, neconvenabile noilor autorități.

Prin urmare, apare legitimă *întrebarea asupra legalității închiderii minorilor pe criterii politice sau doctrinare în spațiul românesc.*

În strânsă legătură cu motivele condamnării și sentințele primite sunt repartițiile copiilor și adolescenților judecați în spațiile de executare a pedepselor. Informațiile culese din diferite surse par contradictorii, neconcludente.

În arhivele Securității, astăzi aparținând C.N.S.A.S., în fondul documentar, minorii par a fi fost pedepsiți cu detenția în așa-numitele *centre* sau *institute* sau *colonii de reeducare*. În anii ceaușismului erau cunoscute sub denumirea populară de *școli de corecție*.

La 30 ianuarie 1952, M.A.I. a dispus înființarea Serviciului de reeducare minori¹⁰, aflat în subordinea sa, destinat copiilor între 11 și 16 ani, dar și elevilor de școală generală sau liceu care nu respectau cum se cuvine regimul democrației populare. Se înființau cu acest prilej centre orașenești de primire și o serie de colonii de reeducare pentru minori. În centrele de primire funcționau Comisii de triaj, formate din specialiști în educație și sănătate, dar și angajați ai Miliției. Elevii aduși, aflați “în stare de decădere morală”, după cum specifică ordinul, stăteau aici 14 zile, timp în care ancheta socială ce se desfășura hotăra unde era potrivit să fie trimiși, la casele de copii, la colonii de reeducare sau acasă, încredințați familiei.

“CAP I Dispozițiuni generale

Art.1 – Se înființează în cadrul M.A.I. Serviciul Reeducare Minori, având ca scop educarea, școlarizarea și pregătirea profesională, politică și morală a minorilor de ambele sexe între 11-16 ani.

¹⁰ Arhiva C.N.S.A.S., Fond documentar, dosar D 0011699, volumul 4.

Art. 2 – Intră în dispozițiile articolului precedent minorii în vârstă de la 11-16 ani, care din cauza lipsei de îngrijire se dedau la vagabondaj, cerșetorie, prostituție sau alte asemenea fapte.

De asemenea se încadrează în dispozițiunile acestui articol minorii din casele de copii ale Ministerului Învățământului Public, care calcă în mod obișnuit regulile disciplinare, dezorganizând munca în aceste case, cât și elevii minori din școlile de învățământ elementar și mediu, care săvârșesc abateri grave, dușmănoase regimului de democrație populară.

Art. 3 – În scopul indicat la art. 1, Serviciul de Reeducare Minori, va organiza Centre de Primire și Colonii de Reeducare pentru minori și minore, precum și învățământ elementar ciclul I și II și cu pregătire profesională în vederea calificării într-o meserie, pentru care minorul are aplicațiune „¹¹

În coloniile de reeducare, minorii învățau și munceau. Dar nu oricum, întrucât se precizează în Cap. II, Art. 7 că șeful Serviciului de reeducare minori „îndrumază, coordonează și urmărește întreaga activitate de educare a minorilor, *în spiritul moralei proletare și în lumina principiilor pedagogiei sovietice*. (subl. n)“¹²

Colectivul profesoral din colonie cuprindea profesori, maiștri, educatori și învățători. Profesorii întocmeau planurile de învățământ conform programei școlare. Maiștrii făceau planul de muncă după programa de practică și planul general de muncă, pregăteau cele necesare pentru ca elevii să execute lucrările în ateliere. Educatorii urmăreau atitudinea elevilor, „formarea unei noi conștiințe cetățenești și o nouă atitudine față de muncă /.../ îndeplinesc munca de inițiere și educarea politică a elevilor”¹³, țineau legătura cu medicul, cu familia, supravegheau activitățile extrașcolare precum cititul, cluburile, sportul. Învățătorii se ocupau, în principal, cu alfabetizarea.

Condițiile de cazare și de îngrijire descrise erau rezonabil adaptate statutului de minor. Cabinete medicale, spitalizare, în situațiile de îmbolnăvire, sancțiuni moderate ca intensitate și durată, precum mustrarea, oprirea de la activitățile plăcute de agrement, interdicția de a vorbi cu ceilalți până la 10 zile, consemnarea într-o cameră până la cinci zile sau serviciul peste rând pe timp limitat.

Ordinul M.A.I. prevăzuse repartizarea absolvenților de școală profesională la locuri de muncă, dacă aceștia își vor fi absolvit pedepsele. Dar menționează vigilant și situația contrară: “Dacă până la vârsta de 18 ani, minorul nu a putut fi educat, fie din rea voință, fie din cauza deselor plecări din Colonie, sau nesupunerii regimului din Colonie, minorul poate fi trecut într-o Colonie de Muncă a Direcției U.M.

¹¹ Arhiva C.N.S.A.S., Fond documentar, dosar D 0011699, volumul 4, f. 1.

¹² Arhiva C.N.S.A.S., Fond documentar, dosar D 0011699, volumul 4, f. 2.

¹³ Arhiva C.N.S.A.S., Fond documentar, dosar D 0011699, volumul 4, f. 19.

(unități de muncă, n.n.) de pe lângă Direcțiunea Generală a Penitenciarelor, Coloniilor și Unităților de Muncă, în baza unei Decizii a M.A.I.”

Ultimele articole ale ordinului precizează numărul de colonii ce urmau a fi înființate. În folosință erau date două Centre de Primire în orașul București și 12 Colonii de Reeducare Minori, după cum urmează:

Colonia	Pregătirea	Felul coloniei (fete sau băeți)	Numărul locurilor
1. Budila (Reg. Stalin)	Profesională	Fete	300
2. Roșu (Reg. București)	Profesională	Fete	200
3. Slatina (Reg. Argeș)	Profesională	Băeți	300
4. Herăstrău (Reg. București)	Profesională	Băeți	200
5. Timișoara (Reg. Timișoara)	Profesională	Băeți	200
6. Arad (Reg. Timișoara)	Profesională	Băeți	200
7. Gheorghieni (Reg. Mureș)	Profesională	Băeți	150
8. Iași (Reg Iași)	Pregătire elementară ciclul I și II	Băeți	200
9. Berzovia (Reg. Severin)	Pregătire elementară ciclul I și II	Băeți	200

10.- Militari (Reg. București)	Pregătire elementară ciclul I și II	Băeți	150
11. Drăghiceni (Reg. Dolj)	Pregătire elementară ciclul I și II	Băeți	150
12.- Săliște (Reg. Sibiu)	Pregătire elementară ciclul I și II	Băeți	150

Art. 82 – Serviciul Reeducare Minori va lua măsurile necesare pentru organizarea și punerea în funcție în cursul anului 1952 a unui număr de trei Centre de primire în orașele : Timișoara, Vaslui și Orașul Stalin, precum și a unui număr de patru colonii de reeducare, după cum urmează:

Colonia	Pregătirea	Felul coloniei (fete sau băeți)	Numărul locurilor
1. Ișalnița (Reg. Dolj)	Profesională agricolă		
2. Cluj (Reg. Cluj)	Profesională		
3. Constanța (Reg. Constanța)	Profesională		
4. Tg. Mureș (Reg. Mureș)	Profesională		

Art. 83 – Serviciul de Reeducare Minori va aduce la îndeplinire dispozițiile prezentei Decizii.

Dată în București la 30 Ianuarie 1952

Ministrul Afacerilor Interne,
Semnătură olografă¹⁴

Documentul prezentat, dar și altele din fondul documentar al arhivei C.N.S.A.S. constituie dovezi ale existenței unui lanț de centre reeducative speciale pentru

¹⁴ Arhiva C.N.S.A.S., Fond documentar, dosar D 0011699, volumul 4, f. 24.

minorii sub 18 ani, *indiferent de motivul arestării sau condamnării acestora*, cel puțin începând cu anul 1952. Aceste centre s-au tot înmulțit, ajungând, în anii '80, să existe câte două-trei în fiecare județ.

În cazurile numeroase ale minorilor condamnați din motive politice, nu rezultă folosirea exclusivă a acestor instituții de reeducare pentru minori, după cum reiese din confesiunile publice făcute de copiii ce au făcut detenție politică, astăzi la vârsta senectuții, și din dosarele acestora de condamnare.

Memoria orală, apocrifă, supraviețuiește liber câtă vreme mai sunt în viață martori ai Gulagului românesc, chiar foști minori arestați, în timp ce memoria oficială, din arhive, am putea-o considera, fără să exagerăm, parțial distrusă sau controlată.

Poveștile memorialisticii despre personajele penitenciarelor și coloniilor anilor '50 sunt numeroase și cu un ridicat nivel de duritate. Pornind de la pernicioasele spații carcerale descrise de literatura concentraționară, aceleași folosite pentru deținuții adulți, ca și pentru cei minori, cu rare excepții, precum închisoarea Târgșor în anii 1948-1952, apare și *ipoteza unui tratament inuman aplicat în detenție minorilor de către regimul sovietic instaurat la București în 1945*.

În arhiva C.N.S.A.S., în fondul penal, se regăsesc dosarele penale judecate de Tribunalele Militare și cele care instituie pedepse administrative, de tipul internării în lagăr de muncă, domiciliului obligatoriu etc. Dosarul fiecărui condamnat minor reflectă adevărul traseu concentraționar parcurs, cel mai adesea confirmă că acesta se derula prin penitenciarele represiunii românești, în afara sistemului reeducativ pentru minori.

Spre exemplificare, Ion Varlam a fost arestat la 14 ani, în 1952, pentru că împrăștiase manifeste cu trei ani înainte. A ajuns la Centrul de Triere și Reeducare din Calea Griviței, dar apoi a stat la Jilava și la Penitenciarul de la Timișoara, la muncă. Niculina Moica și Irina Coos, de 15 și 16 ani, au fost arestate în 1959, pentru că făcuseră parte dintr-o asociație de elevi din Reghin. Niculina Moica a fost în penitenciarele de la Târgu Mureș, Jilava, Botoșani, Arad, Oradea. Irina Coos a trecut prin închisorile de la Târgu Mureș, Miercurea Ciuc, Arad, Oradea. Ion Nicolescu a fost arestat la 14 ani, în 1961, făcuse parte dintr-un grup de elevi care au protestat în preajma alegerilor. A făcut primul an la temniță grea, la închisoarea Uranus, apoi a fost transferat la Penitenciarul de la Mărgineni, unde a lucrat mobilă pentru export. Exemplificările pot continua, cazuistica este amplă. În cazurile prezentate, cele mărturisite de foștii deținuți minori sunt confirmate de dosarele lor penale.

Sovietizarea dreptului român. Caracterul represiv al legilor în condamnarea minorilor pe motive politice

Cum de a fost posibil să se aplice unor minori un tratament identic cu cel aplicat adulților? Aveau instanțele judecătorești legitimitatea unei astfel de decizii? Pe ce criterii alegeau spațiile carcerale sau reeducative în care-i repartizau pe minorii pedepsiți?

Deși nu aveau încă vârsta majoratului, ba chiar erau foarte mici de vârstă, tinerii erau uneori priviți ca opozanți ai regimului. Puterea judecătorească aservită recunoștea, practic, Securității, dreptul să acționeze împotriva minorilor, întrucât dosarele de anchetă veneau gata făcute și pedepsele de aplicat gata stabilite de la organele de anchetă ale Securității.

Periodic însă, practica Securității influența jurisprudența. Securitatea cerea modificarea unor articole de lege, care ajungeau să nu mai respecte principiile de drept. Pentru a fi acceptate, Securitatea se folosea de conceptul de “măsuri de siguranță”. Codul Penal (art. 4). din 1935, dar și cel modificat în 1948, precizau: „Legile care prevăd măsuri de siguranță se aplică și infracțiunilor comise anterior punerii lor în vigoare”

Un exemplu este ceea ce s-a întâmplat cu tinerii legionari. La 15 mai 1948, au fost arestați mii de foști membri ai „Frățiilor de Cruce”, desființate în 1941, odată cu „Garda de Fier”. Prin Legea 70/1944, publicată în Monitorul Oficial nr. 32 din 08.02.1944, care cuprindea prescripții ale unor pedepse penale aplicate tinerilor legionari sau FDC, aceștia au fost lăsați în libertate.

Ca “măsură de siguranță” a apărut și Decretul 214 din 22.12.1951, prin care cei cărora li se suspendase executarea pedepsei prin Legea 70/1944 au fost reîncarcerări pentru reluarea executării pedepsei.¹⁵

Încălcările drepturilor omului în România, mai ales cele care se petreceau prin legi și în Justiție, care avea rolul fundamental de a restabili dreptatea și drepturile, stârneau mereu proteste energice din partea guvernelor occidentale și ale Națiunilor Unite.

Un document concludent ne vorbește despre un act internațional încheiat între juriști “Actul de la Atena”, de la Congresul Juriștilor de la Atena din 1956:

“AGERPRESS

Strict confidențial

13 iulie 1956

¹⁵ Vezi dosarul liceanului condamnat în 1944, Vîrlan Moisă (Arhiva C.N.S.A.S., Fond informativ, dosar I 0137074, 2 volume). Legionar din Buzău în timpul liceului, nu a participat la rebeliune. În 1941-1942 a înființat o grupare F.D.C. În 1942 a fost arestat și condamnat de Curtea Marțială la 25 ani muncă silnică, degradare civică etc., a stat doi ani și a fost amnistiat în 1944. Ulterior a fost rearestat.

Radio LONDRA transmite extrase din presa din occident a transfugilor români (emisiunea din 11.VII, ora 21)

/.../ În congresul juriștilor întruniți la Atena între 13 și 20 iunie, la care au participat 49 de state, din inițiativa Comisiei Internaționale a juriștilor cu sediul la Haga, s-au dezbătut probleme ridicate de violarea drepturilor omului în cadrul regimurilor constituționale și judiciare care nu respectă principiile fundamentale ale unui stat bazat pe ideea de drept. Profesorul Veniamin, reprezentantul român, a supus un raport intitulat: „Sovietizarea dreptului român”. Congresul a adoptat rezoluția cunoscută sub denumirea „Actul de la Atena”, care anunță îndatoririle autorităților publice de a veghea ca drepturile omului să fie respectate fără nici o discriminare de natură politică. Actul de la Atena reafirmă dreptul națiunilor de a se auto-guverna și a autorizat Comisia internațională a juriștilor să aducă la cunoștința opiniei publice universale violările justiției în țările din spatele cortinei de fier, să ajute pe judecători și avocați să reziste oricărei persecuții din partea guvernelor respective și să obțină cu ajutorul acordurilor internaționale recunoașterea principiilor statului bazat pe ideea de drept.”¹⁶

Acoperirea de legi era aproape necesară, era doar o formalitate, pentru că nimeni nu-i putea controla în mod real pe rușii sovietizați care se înstăpâniseră în anii '40 și '50, oricum ei încălcaseră toate tratatele internaționale – fapt pentru care nu au plătit niciodată despăgubiri țărilor cu voința siluită introduse în lagărul comunist european.

Foarte multe modificări ale legislației așteptau până la anulare noțiunile de “drept” și “legal”. Au fost folosite cu succes și împotriva copiilor și adolescenților urgișiți de a fi victimele unor simulacre de procese. Voi exemplifica câteva dintre acestea.

O culme a persecuției discreționare a fost legiferată prin reformularea alineatului 3 din Decretul 187 din aprilie 1949: „Faptele considerate ca periculoase pentru societate pot fi pedepsite și atunci când nu sunt anume prevăzute de lege ca infracțiuni”; acest text a devenit baza anchetelor dure ale Securității, conduse de consilierii sovietici. Instituia „tehnica probelor indirecte” și incriminarea „prin analogie”.

Decretul 318 din 1958, prin art. 194, definea spionajul ca „transmiterea de secrete /.../ unor puteri străine”. În consecință, au fost arestați 300 de elevi și studenți care frecventaseră Biblioteca franceză.¹⁷

¹⁶ Arhiva C.N.S.A.S., Fond documentar, dosar D 0011932 – “Articole și comentarii din presa și posturile de radio din Europa Occidentală la adresa țării noastre 1955-1956”, f. 111.

¹⁷ *Raportul final al Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România* (București, 2006), 189.

Deși Codul Penal preciza că tentativa se pedepsește cu un grad mai jos decât săvârșirea faptei, prin Decretul 1 din 1958, tentativa de săvârșire a actelor art. 207 era pedepsită ca și fapta comisă. Asta a împins Securitatea să descopere cât mai multe „organizații teroriste” și „acte de teroare”, inclusiv ale minorilor, uneori inexistente, inventate.

Celebrul art. 209 Codul Penal, baza condamnărilor politice, pedepsea „uneltirea contra ordinii sociale” și a fost cel mai folosit instrument penal în formularea „concluziilor de învinuire” de către anchetatorii Securității, uzitat chiar și în cazurile în care acuzații erau minori. A suferit cele mai multe modificări în timp.

1948: Codul Penal pentru minori, un bastion al abuzului

În încercarea de a desluși cum s-a ajuns în România comunistă ca minorilor să li se aplice pedepse ca și cum ar fi fost adulți și ca aceștia să-și ispășească pedepsele în penitenciare și colonii pentru adulți – așa cum afirmă mărturiile supraviețuitorilor acelor vremuri și dosarele lor penale - am purces la studierea conținuturilor Codurilor Penale românești cu referire la minori. ¹

O primă observație a fost că, de regulă, prevederile Codurilor Penale anterioare anului 1948 tind să aibă un caracter protectiv față de minori, prin instituirea unor pedepse mai ușoare.

Codul Penal din 1865 (30 apr. 1865 – 17 mar. 1936)¹⁸ prevede în Titlul IV, “Despre cauzele cari apără de pedeapsă sau micșorează pedeapsa” (art. 61): “Infracțiunea comisă de un copil mai mic de opt ani deplini nu se pedepsește.” Pentru copiii între 8 și 15 ani, pedepsirea era lăsată la latitudinea instanței, care urma să decidă dacă minorul a “lucrat fără pricepere” și atunci urma să fie *încredințat părinților sau unei mănăstiri* “*ce într’adins se va determina pentru corecțiunea unor asemenea copii*”, cel mult până la vârsta de 20 de ani. (art. 62). Cei între 8-15 ani acuzați că “au lucrat cu pricepere” și cei între 15-20 ani puteau fi condamnați între 3-15 ani închisoare, în locul pedepselor de muncă silnică pe viață sau pe timp limitat, sau între o treime și jumătate din pedeapsa aplicată obișnuit (art. 63). Acuzații sub 20 de ani urmau să execute “*într’un stabiliment anume destinat pentru aceasta, sau într’o parte separată a casei de închisoare corecțională.*” (art. 64). Tot aceeași, dar “cari nu vor avea complici de față mai mari de această vârstă și cari vor

¹⁸ Codul penal din 1864, <https://lege5.ro/gratuit/g42tamju/codul-penal-din-1864>.

fi acuzați de crime, se vor judeca de către judecătoriile corecționale, iar nu de curtea juraților” (art. 65).

Codul Penal din 1936 (18 mar. 1936 – 01 febr. 1948)¹⁹ introduce pentru prima dată, pe lângă pedepse, “măsurile de siguranță” (art. 71), precum “1. internarea infractorilor *alienați într’un ospiciu* ; 2. Internarea infractorilor cu *anormalități de ordin fiziologic sau psihologic într’un azil* ; /.../ 5. Internarea infractorilor minori într’un *institut de educație corectivă* ; 6. liberarea supravegheată pentru minori ; 7. *Măsurile tutelare pentru minori* ”. În Titlul I, Secțiunea II se stipulează sporirea cu un sfert a duratei pedepselor majorilor care au săvârșit infracțiuni alături de minori (art. 125).

Statutul de minor este cuprins ca o circumstanță atenuantă la Cap. II: „Cauzele care apără de răspundere sau o micșorează“, printre celelalte acceptate: alienația mintală, inconștiența, beția, constrângerea morală sau fizică, starea de necesitate (pentru a scăpa de un pericol, personal sau al unei persoane apropiate), legitima apărare (pentru apărare), cazul fortuit, ordinul autorității legale, provocarea.

Secțiunea XI definește aspecte esențiale. Minorul era persoana de până la 19 ani, copilul era minorul sub 14 ani, iar adolescentul era minorul între 14 și 19 ani (art. 138) Articolul următor precizează: „copilul nu este responsabil pentru faptele penale comise de el.“, iar adolescentul este responsabil doar dacă se dovedește că a lucrat cu discernământ. Instanța avea datoria de a se informa asupra antecedentelor, stării fizice și morale, condițiilor în care crescuse, situației morale și materiale a familiei. Se puteau lua „măsuri de siguranță“, libertate supravegheată, timp de un an, de către o *persoană sau instituție autorizată* (art. 146), sau educație corectivă *într-un institut anume destinat* până la cel mult 21 de ani sau pedepse: mustrare, adică „dojenirea pe care instanța o face adolescentului în ședință publică“, sau închisoare corecțională sau detențiune simplă, între 3-15 ani pentru pedepse criminale, nu mai mult de 10 ani pentru cei sub 16 ani și jumătate din restul pedepselor, nu mai mult de 3 ani ; Erau și amenzi pentru cei mai mari de 15 ani (art. 144, art. 145). „În toate cazurile pedeapsa închisorii corecționale sau detențiunea simplă pronunțată contra adolescentului este executată *în institutul de corecție anume destinat pentru aceasta*.” (art. 150). Putea fi eliberat condiționat pentru o bună purtare după două treimi din pedeapsă.

Art. 154 spune că surdomuții nu răspundeau decât dacă aveau discernământ, ca adolescenți. Altfel, puteau fi încredințați *familiei și școlii* spre supraveghere, în lipsa

¹⁹ Codul penal din 1936, <https://lege5.ro/Gratuit/heztqnzu/codul-penal-din-1936>.

unei persoane sau instituții autorizate, iar în ultimă instanță, unui institut de educație corectivă până la 21 de ani.

Cei bolnavi puteau fi trimiși în „ospiciu, azil sau sanatoriu” (art. 143).

Codul Penal din 1936 modificat în 1948 (02 febr. 1948 - 31 dec. 1968)²⁰ păstrează intact art. 125, privind “măsurile de siguranță”.

Referitor la categoriile de vârste și răspunderea în fața legii atribuită fiecăreia este, în primul rând, art. 138, care definește minorul, ca “acela care nu a împlinit vârsta de 18 ani”. Art. 139 scapă de responsabilitate minorul sub 12 ani, iar pe cel între 12-15 ani de asemenea, „afară de cazul când se dovedește că în momentul săvârșirii a lucrat cu discernământ.” Între 15 și 18 ani minorul era declarat responsabil.

Pentru cei fără responsabilitate juridică, până la 12 ani și între 12-15 ani lipsiți de discernământ, instanța putea să ia măsura încredințării *familiei și școlii sau unei rude sau altei persoane sau instituții autorizate*, dacă nu se putea, *institutului de reeducare morală*, în libertate supravegheată, până la cel mult 21 de ani. Nici o altă măsură nu putea fi luată.

Minorii bolnavi puteau fi trimiși spre vindecare (art. 140-143).

Pentru cei între 12 și 15 ani care au avut discernământ și cei peste 15 ani puteau fi aplicate măsuri de siguranță, libertate supravegheată, reeducare morală sau pedepse, adică mustrare sau închisoare corecțională/detențiune simplă. Pedepsa pecuniară se aplica celor peste 15 ani, dacă “lucrează sau are avere”.

Ultima prevedere a art. 144, adăugată în 1948, era: “*Minorul care a depășit vârsta de 15 ani, vinovat de infracțiuni ce interesează ordinea publică sau siguranța interioară sau exterioară a Statului, va fi pedepsit la fel ca și majorul.*”

Reeducarea morală se făcea într-un *institut de reeducare morală* și era indicată prin art. 148 atunci când instanța constata “starea de decădere morală” a minorului. Se urmărea „refacerea morală” și “deprinderea lui cu o viață onestă și învățarea unei meserii”.

Închisoarea corecțională sau detențiunea simplă a minorului se executa în *institutele de corecție*, între 3-15 ani pentru crimă, pentru cei sub 15 ani cel mult 10 ani. Restul infracțiunilor se pedepseau cu jumătate din pedeapsa adulților, dar cel mult 3 ani. (în *azile de copii ale statului, institute particulare ș.a.*).

Sărind acum la Codul penal din 1968 (1 ian. 1969 – 15 apr. 1997, republicat în 1997)²¹, prin al său Titlu V, cu art. 99 - 110*1 referitoare la minoritate, acesta

²⁰ Codul Penal din 1936, <https://lege5.ro/Gratuit/g42doobz/codul-penal-din-1936>.

²¹ Codul Penal din 1968, <https://lege5.ro/gratuit/he2demzw/codul-penal-din-1968>.

stabilește alte limite de vârstă: sub 14 ani fără răspundere penală, între 14-16 ani cu stabilirea discernământului și peste 16 ani cu răspundere penală. Pentru cei răspunzători, se puteau lua măsuri educative (muștrare nespecificat publică, libertate supravegheată în condiții prestabilite, cu voluntariat neplătit în weekend și vacanțe, internare în *centre de reeducare* unde să învețe și să facă o pregătire profesională după aptitudini sau internarea într-un *institut medical-educativ*, unde starea fizică sau psihică impune tratament medical și un regim special de educație, internările până la 18 ani (art. 104, 105, 106) și/sau pedepse, închisoare sau amendă, de 5-20 de ani în loc de detențiunea pe viață, în rest pedepsele se înjumătățeau, minimele fiind de cel mult 5 ani.

Pierderile de drepturi civice și administrative nu se aplicau minorilor în niciunul dintre codurile penale.

Codul Penal din 1968 a renunțat la paragraful din codul precedent prin care minorii între 15 și 18 ani puteau fi judecați precum adulții, iar vârsta răspunderii penale este urcată de la 12 la 14 ani. Textul degajă relaxare în instituirea răspunderilor și a sancțiunilor, specifică întregii societăți în acel an, 1968, când România comunistă înregistra maximul său de occidentalizare.

Condamnările din rațiuni politice ale minorilor nu au încetat însă nici după acest an, ca și claustrarea lor în penitenciarele „grele”, precum Jilava. Cu valoare testimonială este un document din dosarul conceput de Securitate în munca de supraveghere a obiectivului “TUNELU”, adică a Penitenciarului de tineri Jilava. Dosarul a fost deschis la 12 august 1987 și clasat la 3 aprilie 1989.

„D.S.S.

Unitatea Militară 0632/A – București, Serviciul 5/A

12.08.1987

Raport cu propunerea de deschidere a dosarului de obiectiv «TUNELU»

Penitenciarul «TUNELU» își desfășoară activitatea în baza Decretului 121/1978 și a ordinului ministrului de interne nr. 04608 din 01.04.1978, fiind organizat și amplasat astfel: comanda unității și ponderea efectivelor de deținuți în comuna Jilava din Sectorul Agricol Ilfov. Unitatea are o capacitate de 850 locuri de deținere și este profilată pe deținuți în vârstă de până la 21 de ani (care potrivit dispozițiilor legale pot fi menținuți în acest loc și după împlinirea vârstei de 21 de ani în cazurile în care urmează școala generală de 10 ani sau se află la cursuri de calificare într-o meserie) și folosirea lor la munci grele, concomitent cu activitatea de reeducare și redare societății ca oameni utili.

Începând cu data de 01.01.1987 în această unitate vor fi cazați și minorii care au săvârșit infracțiuni, aflați în faza de judecată urmând ca după condamnarea acestora să fie transferați la S.S.R.M. (Serviciul Special de Reeducare Minori, n.n.).

La activitatea execuțional penală și cele referitoare la paza, supravegherea, escortarea deținuților, precum și administrativ gospodărească participă de regulă, 12 ofițeri, 57 subofițeri.

/.../ În scopul organizării și desfășurării muncii de contrainformații militare pentru cunoașterea, prevenirea, descoperirea și lichidare acțiunilor serviciilor de spionaj, ale organizațiilor reacționare din exterior și cele ale unor elemente ostile autohtone îndreptate împotriva unității, cadrelor active și de rezervă, membrilor de familie ai acestora și celorlalte valori materiale și umane, precum și pentru prevenirea scurgerii de informații și producerea de evenimente deosebite, propunem să aprobați deschiderea dosarului de obiectiv «TUNELU»²²

Modificarea art. 144 introdusă în Codul Penal din 1948 - baza detenției minorilor pe criterii politice în spațiul concentraționar românesc

Prin urmare, prevederile referitoare la minori din Codurile Penale românești analizate mai sus stabilesc pentru aceștia măsuri punitive de tip reeducativ și recuperator, de siguranță sau de orice alt tip, a căror executare este prevăzută a se face în instituții speciale pentru minori. Singurele excepții admise, de trimitere a minorilor în instituții pentru adulți, sunt spitalele, sanatoriile sau azilele pentru cei bolnavi, iar în codul din 1865 sunt prevăzute mănăstirile alese de autorități și spațiile special constituite ale “casei de închisoare corecțională”.

Codul Penal din 1948 este primul și singurul cod care impune tranșant o netă supremație a statului și a intereselor lui cu orice preț, chiar a sacrificării generațiilor viitoare, dacă acestea îi clatină cât de puțin constructul. În mod funciar, statul este cel ce slujește cetățeanului, dar rolurile sunt inversate definitiv, iar cetățeanul, de la mic la mare, trece în slujba statului în mod generalizat și fără echivoc. Statul comunist devine un masiv latifundiar cu drept de viață și de moarte asupra supușilor săi și a familiilor lor împământenite.

Sintagmele nou-introduse ale art. 144, „ordinea publică a Statului”, „siguranța interioară sau exterioară a Statului” și infracțiunile atașate acestora se traduc, în cazul unui stat cu un unic partid politic, cum era statul român în 1948, în infracțiuni contra statutului câștigat de acel partid politic, pe scurt, infracțiuni „politice”.

²² Arhiva C.N.S.A.S., Fond documentar, dosar D. 0008859, volumul 79 – “Dosar de evidență pe obiectiv al Penitenciarului de Tineri Jilava”, f. 3-4.

Prin urmare, fraza ultimă a art. 144 din Codul Penal din 1948 introduce infracțiunile „politice” în cauzele legate de minorii între 15 și 18 ani, pe care îi consideră suficient de maturi pentru a controla situațiile, a-și gestiona comportamentele, atitudinile, reacțiile, mentalitățile manifestate în legătură cu statul. Mai mult decât atât, transpare intenționalitatea aplicării unor măsuri punitive nemaîntâlnite până atunci, pentru că minorul urma să fie „pedepsit la fel ca și majurul”, care, la vremea aceea, știm că plătea din motive politice cu distrugerea propriei ființe.

Considerarea unora dintre vinovățiile adolescenților drept „infracțiuni politice” le anula acestora, prin art. 144, dreptul de a fi judecați ca minori. Aceasta a condus în mod implacabil la judecarea acestora de către Tribunalele Militare și la executarea pedepselor lor în sistemul carceral al Gulagului românesc. În plus, puteau fi trimiși în lagărele de muncă forțată destinate adulților, puteau primi pedepse administrative, precum restricțiile domiciliare, iar pedepsele privative de libertate erau însoțite și de pierderi de drepturi civile, pe care minorii nu le puteau altfel suferi.

Așa se explică, deci, faptul că liceeni din toate colțurile țării au fost judecați și condamnați ca niște deținuți politic adulți, iar închisorile prin care au trecut au fost cele grele, care compun harta represiunii românești: Jilava, Aiud, Botoșani, Gherla, Oradea, Arad, Miercurea Ciuc, ș.a., ca și coloniile de muncă de la Canalul Dunăre-Marea Neagră și din Insula Mare a Brăilei.

Cum însuși Codul Penal permitea, periplul penitenciar adolescentin a inclus, uneori, și munca de ocnă. Sorin Botez, un tânăr bucureștean liberal, a fost condamnat în 1949 pentru că a făcut parte din organizația de liceeni „Avram Iancu”, de la Liceul Francez și Liceul “Mihai Viteazul” din București. După Târgșor și Gherla, a ajuns la mina de plumb din Valea Nistrului, Maramureș, unde a fost miner doi ani și jumătate. “A fost o perioadă eroică a vieții mele, și spun asta pentru că m-am confruntat în fiecare moment cu moartea.”²³, a recunoscut acesta, intervievat. Zâmbetele amabile ale lui Gottwald își întindeau mrejele spre astfel de tineri, care s-ar fi putut prezenta, spre a-i oferi satisfacție completă, astfel: “fost minor, actual miner”. Sorin Botez a mai trecut apoi prin Aiud, Oradea, Jilava, Lugoj, Galați, Botoșani, Periprava.

S-a ajuns chiar și la trista sentință cu moartea în cazul unui licean de 15 ani, care dorea să-și răzbune tatăl închis. Fiul fostului ministru Ion Lugojanu a inițiat o organizație subversivă împreună cu colegii săi de liceu. L-au dezarmat, fără să-l rănească, pe milițianul care păzea casa lui Ștefan Voitec. Tinerii voiau să facă rost

²³ Lăcrămioara Stoenescu, *De pe băncile școlii în închisorile comuniste* (București: Curtea Veche, 2010), 20.

de armă. Au fost prinși și condamnați la moarte, dar în fapt doar unul dintre ei a fost chiar executat imediat: fiul lui Ion Lugojanu. Ceilalți au fost iertați, li s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viață. După câțiva ani, în 1956, tatăl celui ucis a fost exterminat în închisoarea de la Pitești.²⁴

În pofida acoperirii prin legi controversate astăzi, a acțiunilor lor, comuniștii români nu le-au respectat nici măcar pe acestea. Codul Penal din 1948 prevedea anularea statutului de minor în cazul celor peste 15 ani, acuzați de infracțiuni politice, dar în realitate au fost destui copii sub 15 ani care au făcut închisoare de adult, aceasta chiar și după plecarea rușilor, după 1958. Diferențele între regimul coloniilor de reeducare a minorilor, unde ar fi trebuit să-și petreacă reclusiunea, și regimul penitenciar concentraționar, consta în condițiile de cazare, de îngrijire medicală, de alimentare, de contact cu familiile de proveniență, de muncă și, foarte important, de educație. Dacă primul regim asigura, măcar pe hârtie, condiții de trai și drepturi potrivite minoratului, inclusiv dreptul la a frecventa școala gimnazială și pe cea profesională, cu obținerea unor diplome de meserii, cel din urmă era total nepotrivit, chiar distrugător unui copil, într-o exprimare edulcorată.

Oricum, art. 144 din Codul penal din 1948, la fel ca legislația sovietică din 1935, încălca dreptul copiilor, recunoscut internațional, de a li se aplica pedeapsa cea mai ușoară prevăzută de lege. Lipsiți de conștiință, autorii modificărilor din 1948 erau, totuși, conștienți de ce făceau. Conștientizarea răului ce-l făceau ar explica și ascunderea acestei modificări, care s-a petrecut în 1948, dar fără a fi anunțată, deși schimba fundamental lucrurile. Era o meteahnă a comuniștilor din primele decenii să scoată legi modificate pe tăcute și neștiute, pe neanunțate. Legile anterioare publicării Codului Penal din 1948, prin care sunt anunțate modificările aduse Codului Penal din 1936, sunt Legea 5 din ianuarie 1948 și Legea 13 din februarie 1948. Niciuna dintre acestea nu menționează modificarea adusă art. 144.

Mâna lungă a lui Stalin, aceeași cu care îmbrățișa *copiii cu eșarfe roșii* și cu care semnase, probabil, decretul “eliminării rapide a criminalității la copii” din *Codul legilor sovietice* din aprilie 1935, fura, la distanță de 13 ani, drepturile adolescenților români de a fi tratați ca atare, ca încă minori. În România, însă, se producea aceasta cu o agravantă circumstanță, întrucât adolescenții patriei puteau fi și executați prin sentințe la moarte, *dar nu din interese pedagogice*, cum se întâmplase în U.R.S.S., *ci numai din interese politice*, pentru păstrarea privilegiilor dobândite de exponenții statului-partid.

Se adeverea *avant la lettre* ceea ce Havel a formulat în 1990, ideea că niciun document internațional nu poate proteja copilul de o pseudo-protecție, exact ce a

²⁴ Constantin Ticu Dumitrescu, *Mărturie și document*, vol. I, partea a II-a (Iași: Polirom, 2008), 509-510.

oferit copiilor statul român începând din 1948. Intenția reflectată de adăugirea din art. 144 este cu adevărat criminală și nefolositoare. La ce putea folosi altoirea până la sânge a tinerilor patriei pentru o îndrăzneală firească a vârstei, căci orișicine știe că adolescența este vârsta marilor vise și speranțe și a marilor îndrăzneală?! Căci hormonal adolescenții sunt periculos de determinați înspre gesturi curajoase, necugetate chiar, uneori poate de bravură.

Lipsa acelor "crize de conștiință morală", despre care vorbește Havel, atitudinea unora dintre românii adulți "de a pune umărul" alături de sovietici, în loc de a-i boicota pe invadatori, neidentificarea lor ca "părinți" ai "copiilor" – generațiile viitorilor adulți, îi fac pe români vinovați deopotrivă cu ideologii comuniștilor ruși, ale căror dogme pedagogice poate că au fost aplicate. După cum am menționat deja, și după plecarea armatei sovietice de pe teritoriul românesc, în 1958, condamnările politice ale minorilor au continuat.

Concluziv, judecarea și condamnarea minorilor în regimul majorilor, din pricini considerate «politice», precum și executarea sentințelor de către minori în penitenciare și colonii de muncă destinate adulților, a devenit posibilă prin adăugarea în Codul Penal modificat în 1948 a prevederii ultime din art. 144 : "Minorul care a depășit vârsta de 15 ani, vinovat de infracțiuni ce interesează ordinea publică sau siguranța interioară sau exterioară a Statului, va fi pedepsit la fel ca și majorul."

În acest fel, în România anilor 1948 – 1968 a fost anulat cu totul dreptul adolescenților între 15 și 18 ani, de a beneficia de statutul de minori.

Bibliografie

Legislație

- *Codul penal din 1864*. <https://lege5.ro/gratuit/g42tamju/codul-penal-din-1864>.
- *Codul penal din 1936*. <https://lege5.ro/Gratuit/heztqnzu/codul-penal-din-1936>.
- *Codul Penal din 1936*. <https://lege5.ro/Gratuit/g42doobz/codul-penal-din-1936>.
- *Codul Penal din 1968*. <https://lege5.ro/gratuit/he2demzw/codul-penal-din-1968>
- „Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing),” 29 noiembrie 1985. <https://anp.gov.ro/wpcontent/uploads/sites/33/Documente%20utile%2>

0pdf/AnsamblulregulilorminimealeNatiunilorUnitecuprivirelaadministrareajustitieipentruminori(Regulile%20de%20la%20Beijing).pdf.

- „Convenția cu privire la drepturile copiilor.”
https://www.salvaticopiii.ro/sciro/media/Documente/Conventia_UNU_drepturile_copilului.pdf.
- „Declarația de la Geneva din 1924 privind drepturile copilului.”
<http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>.
- „Declarația drepturilor copilului din 20 noiembrie 1959.”
<https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/32/327ef3da-c4d0-4fff-9f76-8cbcd20fa8c1.pdf>.

Surse arhivistice

- Arhiva C.N.S.A.S., Fond documentar, dosar D. 0008859, volumul 79 – „Dosar de evidență pe obiectiv al Penitenciarului de Tineri Jilava”
- Arhiva C.N.S.A.S., Fond documentar, dosar D 0011699, volumul 4.
- Arhiva C.N.S.A.S., Fond documentar, dosar D 0011932 – „Articole și comentarii din presa și posturile de radio din Europa Occidentală la adresa țării noastre 1955-1956”.
- Arhiva C.N.S.A.S., Fond informativ, dosar I 0137074.

Studii

- „Copii în temnițele comuniste.” *Memoria* nr. 5 (1992).
<https://www.revistamemoria.ro/nr-5-1992/>.
- Dumitrescu, Constantin Ticu. *Mărturie și document*, vol. I, partea a II-a. Iași: Polirom, 2008.
- Havel, Vaclav. „În numele copiilor.” *Memoria* nr. 3 (1991).
<https://www.revistamemoria.ro/in-numele-copiilor/>.
- *Raportul final al Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România*. București, 2006.
- Stoenescu, Lăcrămioara. *De pe băncile școlii în închisorile comuniste*. București: Curtea Veche, 2010.